

meghatározza. És ezek az életrajzok sokszorosodnak, minden történésben, a történések részleteiben, anekdotákban és elbeszélésekben mutatják meg magukat. Az *Ajakír* tehát az elbeszélő én többször felmondott életrajza, még akkor is, ha az életrajzok viselője saját személyét nem váltja le, se fel. Azt mondja egy helyütt az én-elbeszélő, már a sortűzek, a tömeghalálok, a diktátor bukása után, hogy „egy női lábfejnél nincs meghatóbb és érzékenyebb, a világmindenség egy zuga fészkel, húzza meg magát minden hajlatában. A talp

homorulatján lehet azt legjobban tapasztalni. De ahhoz kora délután kell, derengés, nem homály.” Ahogyan a női lábfej minden zugában a világmindenség fészkel, úgy fészkel Csiki László *Ajakír* című regénye minden részletében, minden hajlatában, minden rövid vagy hosszabb történetében az aljasságokkal és gyilkosságokkal, rablásokkal és kivégzésekkel terhes világmindenség. S arról, hogy mindez ne maradjon homályban, az olvasót bizalmába fogadó Csiki László elbeszélője tesz.

Bányai János

AMIKOR A KÖZÖSSÉG HARCBA SZÁLL

Szijártó Zsolt: *Kockázat, társadalom, átmenet.* *Az ófalui „atomtemető” körüli konfliktusról*

■ Az egyén, egy közösség hozzáállása, viszonyulása az újhoz, a körülötte történő változásokhoz alapvetően óvatos, bizalmatlan és elővigyázatos. A kényelmesen berendezett, biztonságos, hosszú távra eltervezett életébe, mindennapi rutinjába, felállított értékrendszerébe és világszemléletébe nehezen enged be olyan tényezőket, amelyek megváltoztathatják mindezt, felboríthatják a meglévő rendet, esetenként meghazudtolhatják a lételemekként felállított igazságokat. Amikor azonban a láthatáron feltűnő változás egy nem szükségszerű ismeretlen, kockázatot, veszélyt rejt magában, akkor ennek elfogadása a naiv, természetszerű bizalmatlanságon, óvakodáson túlmutatva problematikussá is válik.

Egy közösségben a kintről jövő, meg nem magyarázott vagy meg nem értett veszélyek, melyek jogosultságára az egyének az általuk kialakított élet dimenzióiban nem kapnak választ, ellenérzéseket szülnek, elutasító reakciókat, konfliktusokat eredményeznek. Azonban az esetek többségében ez a konfliktus, ezek az ellenérzések vagy visszafojtva maradnak, vagy könnyen feloldhatóak az érintettek beavatása, a változás szükségszerűségének és biztonságosságának

bizonyítása, megcáfolhatatlan észérvek vagy meggyőző érzelmi ráhatás alkalmazása által.

Ám mi történik akkor, amikor a szóban forgó „ismeretlen” egy olyan területről érkezik, amelyik esetében nincs megcáfolhatatlan észérv, nincs megfellebbezhetetlen politikai döntés, nincs érzelmi kötődés, és nincs egy teljes körű magyarázat, mely magába foglalná a szükségszerűséget, az indoklást és a meggyőzést? A fejlődő világ egyes dimenzióiban, mint az atomtechnológia, nem iktathatóak ki teljesen a kétségek, a tudomány még nem szolgáltat abszolút igazságokat. Ha a társadalom ezekkel találja szemben magát, megmaradnak a kételyei, a bizalmatlansága, hisz nem létezik minden kérdésre megnyugtató válasz. Ilyenkor a konfliktus kimenetele, az elfogadás–elutasítás játéka a racionalitás mentén előrejelezhetetlenné válik, alakulását a stratégiák, meggyőzési technikák, befolyásolási eszközök alkalmazása határozza meg.

Mindezeknek, különböző érdekek mentén, egyetlen célja van: az újat, a változást elfogadtatni, a biztonságérzetet fenntartani, a biztos megnyugtató látszatát keltetni ott, ahol nincs abszolút bizonyosság. Ebben a folyamatban egy közösség általában passzív

résztevő: az elfogadás-elutasítás döntése az övé, azonban a döntéshez vezető utat nem ő kövezi ki, nem az ő számára elengedhetetlen a döntés. Várja, figyelni azokat a feléje irányított külső tényezőket, melyek őt meggyőzni hivatottak, és döntéséhez elvezetnek, megkönnyítve azt. Ezen foratókönyv szerint a folyamat végeredménye, változó időintervallumokat igénybe véve, általában az elfogadás, ily módon a konfliktus feloldása. Ám néha a közösség kilép a neki szánt szerepkörből, aktív résztvevőjévé, alakítójá vá válik az eseményeknek, megnehezítvén az elfogadtatás kijelölt pályáját. Ezekben az esetekben a konfliktus megerősödik, kiéleződik, szintet lép, és eléri a társadalom figyelemküszöbét, a meggyőzés linearitása felborul, harc, vita alakul ki, melyben a közösség is hangoztatja a hangját.

Szijártó Zsolt könyvében egy ilyen helyzetet mutat be. A szerző, amint az már a könyv hátlapján is olvasható, a közösség és a változtatás konfliktusát tágabb kontextusba helyezi, több dimenzió mentén tanulmányozza, az egyszeri eseten túlmutató jelentéskörrel ruházza fel: „A könyv egy húsz évvel ezelőtti, ám aktualitásából azóta sem vesztett társadalmi-politikai konfliktus, az ófalui atomtemető létrehozása elleni lakossági tiltakozás történetét dolgozza fel. Az ófalui események már a kezdetekkor messze túlmutattak a szűkebben értelmezett lokális kontextuson: a történelmi korszakváltás – a társadalmi-politikai átmenet – egyik fontos szimbolikus eseményévé nőttek ki magukat.”

Az előzőekben ismertetettek mentén haladva megállapítható, hogy a szerző könyvét (a fedőlapon kiemelték ellenére) nem egyszerű esettanulmányként kezeli, amely egy térben és időben jól körülhatárolható pontoszerű eseményt vizsgál a meglévő tudományos elméletek fényében, hanem egy történelmi, társadalmi, politikai és tudományos szempontból dokumentumértékű művet kíván az olvasó elé terjeszteni. Szijártó Zsolt a következőképpen méltatja ezt a törekvését: „a könyv több aspektusból is dokumentumnak tekinthető: egyszerre dokumentálja a húsz évvel ezelőtti lezajlott társadalmi-politikai folyamatokat, illetőleg tükrözi a korszak jellegzetes tudományos megközelíté-

it és kutatói attitűdjeit. Ráadásul nem »csak« az egykori állapot dokumentációja olvasható ki belőle, hanem mint valamifajta tükör, láthatóvá teszi a jelen társadalmi konfliktusainak eltérő sajátosságait, a társadalomkutatás megváltozott tendenciáit, a kortárs társadalomkutatói pozíciókat. S ezen túl még őrzí a »köztes idő« lenyomatát is: információkat arról, milyen tendenciák, mely irányok formálták az elmúlt évtizedben a társadalmi valóság – s a róla való gondolkodás – ezen szeletét.”

Ahhoz, hogy az ófalui atomtemető megépítése körüli események, illetve a létrejött konfliktus kezelése során tanúsított magatartások vizsgálata, kutatása által egy több dimenzióra érvényes képet jelenítsen meg, a könyv alapul veszi, tényként kezeli, hogy ezek a történések reprezentatívak az 1980-as évek végének, az 1990-es évek elejének magyar társadalmában végbemenő változások szempontjából.

A fentiek tükrében a szerző teljes körű kutatás megvalósítását, illetve dokumentálását tűzte ki célul. Már a bevezetőben ismerteti kutatásának módszereit, a vizsgált konfliktus szereplőit és szintjeit, továbbá ennek kontextusát és értelmezési perspektíváját. A könyv konfliktus-értelmezési kísérletének középpontjában az a feltevés áll, hogy az ófalui konfliktus kezelésmódja mögött egy meghatározott, jól azonosítható, a rendszerváltás időszakára jellemző társadalomszemlélet lelhető fel. Ez a társadalomszemlélet egy rövid, pár hónapos időszakban mutatkozott meg a politikai rendszerváltás környékén, „amikor a magyar társadalom széles rétegeiben egyfajta euforikus, várakozásteljes hangulat volt megfigyelhető”. Ez az általános hangulat egy jó–rossz, fehér–fekete ellentétekben való gondolkodásmódot foglalt magában, mely ugyanakkor optimista tendenciákat mutatott: a „jó ügy” mellett összefogó tisztességes emberek legyőzhetik a rossz oldalon álló karrierista, elavult eszméket valló hivatalnokokat, megakadályozhatják ezek terveit. Bár a könyv annak igazolására tesz kísérletet, hogy a tárgyalt konfliktus értelmezése, kezelése e kulturális minta mentén valósult meg, a szerző meggyőződése az is, hogy e szemléletmód

segítségével a konfliktus nem kezelhető: „így mindenkor csak győztesek, illetőleg vesztesek lehetnek, de egy ilyen létesítmény által felvetett társadalmi, kulturális, technikai problémák meg sem fogalmazhatók.”

A könyv a konfliktus kereteként részletesen tárgyalja a társadalmi gondolkodás átalakulását a biztonság/veszély vonatkozásában, beemelve a biztonság objektív és szubjektív dimenzióiról szóló elméleteket. Az atomenergia problematikáját az új technológiák által felmutatott, korábban ismeretlen kockázatdimenziók mentén vezeti be, majd kitér a kockázatok kutatásának történetére. A szerző ezekben a fejezetekben az ófalui konfliktuselemzés során felhasznált tudományos elméleteket használja fel, köztük a konfliktusok formális-normatív megközelítését, a pszichológiai-kognitív irányzatot, valamint a társadalomtudományos reflexió fogalomrendszerét. Az ezen a területen történő magyar kutatásokra csak röviden tér ki.

Szijártó Zsolt könyvében külön teret szentel a konfliktus előtörténetének, az ófalui események előzményeinek megismertetésére, a szereplők behatárolására. A bemutatás során az atomenergia és a társadalmi környezet általános dimenziói felől közelít a konkrét esethez, egészen a Feked–Véménd–Ófalu terület kiválasztásáig a nukleáris hulladék-tároló megépítése céljából. Ezen részletes ismertetés eredményeként az olvasót bevezeti a húsz évvel ezelőtti világ szabályaiba, társadalmi valóságába, szemléletmódjába, továbbá rendelkezésére bocsátja azokat az ismereteket, melyek elengedhetetlenek az ófalui konfliktus befogadása, értelmezése során. Megteremtí az elkeret, amelynek segítségével az olvasóban kialakulhat egy kép a konfliktus szereplőiről, melynek mentén befogadja, megítéli a későbbiekben tárgyalt konfliktust, illetve annak elemzését: „számomra csupán annyiban érdekesek és fontosak ezen időszak eseményei, amennyiben meghatározták a későbbi cselekvések pályáit, a történelem logikáját.”

Már az előzményeken való végigvezetés során feltűnt, hogy az események tényszerű bemutatása, a releváns történeti, társadalmi és intézményi rendszer objektív ismertetése közben olvasóként értékítélet fogalmazódik

meg bennem. Tudatosan erre a hozzáállásra koncentrálna ennek okát is megtaláltam: az objektív tényközlés soraiban helyenként előbukkan, esetenként a megkérdőjelezett szavainak idézésébe burkolva a szerzői szubjektivitás. Magyaregregy példája során olvashatjuk, hogy „az ERŐTERV »elfelejtett« egyeztetni”, továbbá, hogy „a PAV készített egy beruházási javaslatot a tervezett atomtemető vonatkozásában, ám egy adminisztratív hiba vagy pusztán figyelmetlenség miatt hiányoztak ebből az ún. »üzemeltetési lakások«, noha létezett egy olyan szabályozó, szakhatósági előírás, hogy milyen volumenű beruházásnál mennyi lakást kell felépíteni”.

Olvasói szempontból hasznosnak és szükségesnek bizonyul az előtörténet ismertetése, annak érdekében, hogy tudja térben, időben, valamint társadalmi szempontok szerint elhelyezni a tárgyalt konfliktust, azonban egy objektív kép kialakítása ugyanolyan fontossággal bír ahhoz, hogy a befogadó a későbbiekben saját értékrendje alapján foglalhasson állást. De mivel jelen esetben egy tudományos értekezéssel, elemzéssel állunk szemben, melynek elméletek mentén, tárgyilagosan kell bemutatnia, vizsgálnia a kutatások eredményeit, a társadalmi probléma értékítélete, az állásfoglalás nem szükségszerű. Az egyetlen ok, mely az értékítélet szerző által kiváltott megjelenését magyarázhatja, az, ha a könyv szerzője az akkori társadalom tagjának, a konfliktus közvetlen vagy közvetett szereplőjének szemével szeretné láttatni az eseményeket. Az interjúalanyok szavainak, kifejezéseinek, jelzőinek felhasználása a későbbi fejezetek folyamán egyre gyakrabban fellelhető, és annak ellenére, hogy mindkét szereplői oldal tevékenységének, nézeteinek bemutatására használja a szerző, továbbra is negatív félként hangsúlyosan a PAV jelenik meg.

A könyv a továbbiakban több nézőpontból, több dimenzióban tárgyalja az ófalui atomtemető megépítése körüli történések, a kialakult konfliktus menetét, lefolyását és végkifejletét. A laikusok és szakértők vitájának keretén belül részletesen ismerteti az események időbeli megvalósulását a terv kezdeti lépéseitől, a kutatások, engedélyeztetések lebonyolításán keresztül a helyi kö-

zösség bekapcsolódásáig, majd a konfliktus explicitté válásáig, a tiltakozás konkrét behatárolódásáig.

Az elemzett konfliktust a szerző mindkét érintett fél perspektívájából megvizsgálja. A két érvrendszer (a PAV és az ófaluiak érvrendszere) párhuzamos megjelenítése, mindkettő esetében a domináns tényezők, irányvonalak, értékek, meglátások és stratégiák kiemelése hozzásegíti az olvasót a konfliktus alapjainak, okainak átlátásához és megértéséhez. Evidenssé válnak a két fél értékrendszere, gondolkodásmódja közti különbségek, az alkalmazott kontextusok, problémakezelési módszerek közti összeegyeztethetlenség, a racionalitás és az érzelmi töltet mentén haladó cselekvések következményeinek összeütközése, konszenzus lehetősége nélküli szembenállása, a konfliktus feloldhatatlansága.

Ugyanilyen részletesen ismerteti a könyv az ófalui konfliktus szakmai vetületét is. Behatárolja a szakmai szakasz jellemzőit, előtörténetét, bemutatja a konfliktus mindkét szereplő által jóváhagyott szakmai, tudományos szintre való elmozdulásának folyamatát, kiemelve ennek fő momentumait: a tudományos ellenvélemény megjelenését, a független szakértők felkérését és azok munkáját, továbbá a két fél szakértői csoportjai közti kommunikáció megvalósulását, a tudományos vita kialakulását és annak fő kérdésvetéseit, ütközési pontjait.

A fentiekben felvázoltak révén a szerző az olvasó számára átfogó, átlátható képet teremt az ófalui nukleáris hulladék-tároló megépítése körül keletkezett konfliktus társadalmi, államigazgatási, politikai és tudományos dimenzióiról, melynek segítségével könnyedén feltérképezhető és megérthető a könyv központi tematikája, a tudományos kutatás tárgya.

A könyv egyik fő hiányossága éppen a több dimenzió menti elemzés során érhető tetten. A szerző nem fordít külön figyelmet, nem vizsgálja a konfliktus a már említettekhez hasonlóan fontos dimenzióját, éspedig annak tömegkommunikációs szintjét. Érinthetetlen az az szint is megjelenik, azonban annak ellenére, hogy Javorniczky István *Hulladék – haladék. A kicsikkel mindent le-*

het? című, a *Magyar Nemzet* hasábjain megjelent cikkét a konfliktus egyik fordulópontjaként emeli be az értekezésbe, a konfliktusnak a tömegkommunikáció dimenziójában lejátszódó momentumait nem tárgyalja.

A könyv keretén belül ez az egy cikk kerül elemzésre, viszont a szerző több helyen is beszámol arról, hogy a sajtó felfigyelt az eseményekre, képviselői megjelentek a falugyűléseken, tudományos vitákon, esetenként fel is szólalva, továbbá a médiatermékek a konfliktus során állást foglaltak valamelyik szereplő mellett. Ezekből a megemlétekből is kitűnik a tömegkommunikáció fontossága a konfliktus folyamatában, mely tényállást a szerző is elismeri, hangoztatja, azonban nem elemzi. Véleményem szerint a szóban forgó társadalomtudományi kutatás akkor lett volna teljes körű, ha az események kommunikációs vonzatát is beemeli a diskurzusába. Az ófalui konfliktus a tömegkommunikáció révén érte el az egészében vett magyar társadalmat, a nagy nyilvánosság szintjét, és az ebben a közegben lezajlott véleménynyilvánítások, tudósítások, érdeklődötetések, tematizálás és napirendbe helyezés egy érdekes és szükségesszerű kutatási területnek bizonyul az ófalui történelekről mint egy történeti korszakváltás szimbolikus eseményéről való átfogó kép megkonstruálása érdekében.

A kutatás szempontjából ugyancsak érdekes és hasznos kérdéskör lenne a konfliktus lezajlásának terjedési modell szerinti leképzése. A terjedési modell tényezőinek és szereplőinek behatárolása alapján időben és térben vizsgálható lenne az elvek, nézetek terjedésének sebessége, meggyőző és mozgósító ereje a konfliktus kibukkanásának pillanatától a nagy nyilvánosság elérésén keresztül a végkifejletig.

Összefoglalásként elmondható, hogy Szijártó Zsolt könyve alapos, éveken át tartó kutatói munka eredménye, mely választott tárgyát, az ófalui konfliktust változatos szempontrendszerből, több szinten mutatja be, elemzi. E sokoldalú megközelítésnek, többirányú tudományos vizsgálatnak köszönhetően az olvasó betekintést nyer az egyszeri eset, a kialakult konfliktus mögött húzódó társadalmi, politikai valóságba, felvázolódik

a korszak kulturális mintáinak jelentősége, továbbá kirajzolódnak a nyelvhasználati, a fogalommeghatározási és a kontextusbeli eltérések konfliktusteremtő hatásai. A szerző mindezekben az aspektusokon könnyedén, ám ugyanakkor a pontosság, a tudományosság igényével vezeti át az olvasót, és ismerteti meg vele a helyzetet, valamint a levonható

következtetéseket, általános tanulságokat. A fentiekben felsorakoztatott érvek tükrében Szijártó Zsolt könyve esetében valóban dokumentumértékű művel állunk szemben, mely magában foglalja egy korszak mind elméleti, mind gyakorlati törekvéseit, világ- és élet-szemléletét.

Száfta Szende

SZÉKELY PARAINÉZIS

Tánczos Vilmos: *Elejtett szavak*

■ A parainézis ősi műfaj, Plátón feljegyzései alapján Szókratész óta tartja számon az európai kultúra, és rendszerint meghatározott személyhez intézett levél, beszéd, tartalmát tekintve pedig szellemi-erkölcsi végrendelet. Szent István király Imre hercegehez intézett intelmei után az egyik legfontosabb szerzőnek II. Rákóczi Ferencet tekinti a magyar irodalomtörténet, aki franciául, 1722–1725 között írta meg reflexióit *Egy keresztény elmékedése a polgári élet és az udvariasság elveiről* címmel, majd értekezését a hatalom természetéről. A műfajban talán a legértékesebbnek tartott alkotás Kölcsey Ferenc *Parainézise*, amit unokaöccsének címzett.

A könyv, amelyre most fel szeretném hívni a figyelmet, 2008 óta még két utánnomást ért meg, és nem véletlenül. Tánczos Vilmos néprajztudós, a kolozsvári Néprajz és Antropológia Tanszék docense *Elejtett szavak* címmel ezúttal olyan elbeszélést ad közre, amelynek hatása, saját olvasatomban legalábbis, vetekedik legjobb mai prózaíróink alkotásaival. A könyv néprajzi munka is egyszersmind, alcíme: *Egy csiki székelly ember nyelve és világképe*, és harmadik fejezetként olyan szótárt kínál, amely az elbeszélő „nyelvi képeiből és proverbiumai”-ból áll össze. A néprajzban „oral history”-nak nevezett élő műfaj, amelyet hangrögzítő eszközzel gyűjthetünk a népi elbeszélések mai forrásaitól, rendszerint öreg emberektől, olyan narratívákat teremt, amelyeknek értékrendszere, képekben is gazdag nyelvezete egyedi

kincs-ként épülhet be lelki könyvtárunk többi darabjai közé.

Tánczos Vilmos kutatási területe a népi vallásosság, főként a moldvai csángók szakrális kultúrája. A kilencvenes évektől sorra jelentek meg gyűjteményei: *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok*. Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 1995 – amelynek két kiadása is volt – és az *Eleven ostya, szép virág. A moldvai csángó népi imák képei*. Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, Krónika könyvek, 2000. Néprajzi esszéinek 1996-os gyűjteményében elragadó stílusban számol be gyűjtőútjairól, a jellegzetes erdélyi hegyvidékről és feledhetetlen emberi kapcsolatok tapasztalatairól, ám esszékké bölceleti vétetésű reflexiói avatják, amelyek mindig meggondolkoztatnak. (*Keletnek megnyílt kapuja*. Komp-Press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996.) Olyan nyelven ír, amelyből a hivatásának élő ember szilárd hite sugárzik, elkötelezettsége az emberi értékek egy olyan tartománya iránt, amelynek megörökítését személyes küldetés-ként fogja fel.

Ezeket a tájakon még érzékelhető az a lelkeség, ami a múltban meghatározó volt: „Az volt a természetes gondolkodásmód, hogy a Szent mindenben és folyamatosan jelen van: a tárgyakban, az idő és a tér minden szegmensében, a növényekben, az ételben, az italban, a velem élő emberekben. Minden ember, aki szembejött velem, Krisztus képmása volt, ezért állandóan úgy kellett viselkedni, mint aki állandóan a Szent közelében